

Озброєна демократія, або Демократизована зброя

Володимир Смолянюк,
доктор політичних наук,
професор кафедри політології і соціології
Київського національного економічного університету
ім. В. Гетьмана

Значення силового сприяння Росії виходу Абхазії та Південної Осетії зі складу Грузії і визнання їх незалежності виходить далеко за межі Північнокавказького регіону. Це подія світового значення, адже Росія, услід за іншими державами, „переступила” через ялтинсько-потсдамську систему світового устрою. Від цієї системи вже відмовилися чотири з п'яти постійних членів Ради Безпеки ООН: США, Велика Британія і Франція визнали незалежність Косова, а Росія – незалежність північнокавказьких автономій.

Розвиток двополосного світу в другій половині ХХ століття обумовлював структуру міжнародних інститутів, блоків і груп держав. Головними „пазлами” світоустрою були ООН, НАТО, Варшавський договір, деякі інші регіональні утворення. 1991 року СРСР розпався під тиском внутрішніх і зовнішніх факторів. Світова система у її попередній якості поступово втратила дієздатність. Її основні міжнародні інститути (ООН, ОБСЄ, регіональні організації) перестали бути стабілізуючим чинником світової політики, що обумовлює проблему їх глибокого реформування.

На очах покоління, яке звикло до статички міжнародних політико-правових постулатів, змінюється і зміст, і контекст використання багатьох ключових термінів, зокрема, таких, як непорушність державного суверенітету, право націй на самовизначення аж до відокремлення і створення незалежної держави, демократизація світового порядку, моральна необхідність надання допомоги нерозвиненим країнам, багатополярність/однополярність світу і навіть тероризм як головна загроза міжнародній безпеці. Єдиних позицій світової спільноти стосовно їх змісту не досягнуто. Релятивізм їх теоретичного осмислення, а тим більше – практичного застосування, стає нормою глобальної гри держав, націй, транснаціональних економічних структур, світових мас-медіа і

навіть окремих яскравих особистостей.

Істотно змінилась роль держав-націй, значна частина з яких не є самодостатніми в реалізації не лише зовнішньої, але і внутрішньої політики. Все популярнішим стає припущення, що в недалекому майбутньому вони будуть витіснені на периферію міжнародного життя. Так, О. Дугін наголошує, що „у майбутньому світі не буде ані держави Росія, ані держави Франція, ані держави Україна, ані держави Німеччина. Будуть цивілізаційні геополітичні блоки, засновані на інших принципах, ніж норми класичної державності. І саме ці геополітичні блоки – імперії нового типу – стануть носіями суверенітету”.

Існують й альтернативні припущення, проте вони багато в чому суголосні з наведеним вище міркуванням: однією з магістральних тенденцій світового розвитку стає формування так званих глобальних просторів – наддержавних сфер міжнародного життя, які вивищуються над національними рівнями й чинять визначальний вплив на локальні системи, у тому числі й на суверенні держави.

Першим глобальним простором став простір ядерної безпеки, який у 1970-ті роки виник як відповідь на інтенсифікацію ядерних приготувань держав періоду „холодної війни”. Другий глобальний простір є економічним; до нього слід віднести глобальну сферу діяльності транснаціональних корпорацій (ТНК), фінансово-економічні, інформаційні, кадрові та інші можливості яких у багатьох випадках перевищують ресурси більшості держав світу. Третій глобальний простір – антитерористичний – виник після відомих подій у США 11 вересня 2001 року.

Своєчасно було б порушити питання про формування глобального політичного простору, який, на основі критеріїв впливовості, концентрації ресурсів, широкої компетенції та інституційного розвитку, утворюється кількома міжурядовими організаціями. До них належать ООН, НАТО, Велика вісімка (G-8), а також – дозовано – Євросоюз, оскільки його політичний вплив за межами Європи несуттєвий.

Спроби змінити ситуацію у напрямі посилення гарантій безпечного розвитку людства не припиняються. Однією з них можна вважати реформу ООН, яка у певних кризових ситуаціях довела свою ефективність. Головні претензії світової спільноти до ООН на початку XXI століття формулюються так: забюрократизованість, нераціональне витрачання коштів, труднощі в процесі прийняття рішень у Раді Безпеки, неадекватність миротворчих механізмів, нераціональний порядок денний Генасамблеї, нездатність зосередити зусилля на основних напрямках розвитку людства тощо.

Процес створення нових механізмів діяльності ООН прискорився після терористичних атак на США 11 вересня 2001 року. Знаковим у цьому сенсі слід визнати Підсумковий документ Всесвітнього саміту 2005 року (ювілейної 60-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН), у 178 пунктах якого визначено принципи діяльності міжнародної спільноти, напрями співробітництва та реформаційні ініціативи. У ньому, зокрема, зафіксовано

обов'язок держав захищати населення від геноциду, військових злочинів, етнічних чисток та злочинів проти людяності, а також готовність „застосувати колективні дії ... через Раду Безпеки, відповідно до Статуту, ...у випадку необхідності, якщо мирні засоби виявляться недостатніми, а національні органи влади виявляться нездатними захистити своє населення”.

Назрілим видається й питання розширення Ради Безпеки ООН, оскільки її склад відбиває реалії „холодної війни” і нехтує потенціалами Японії, Німеччини, Індії, Бразилії. Можна очікувати, що у найближчі роки РБ розшириться до 20 держав, проте правом „вето” нові члени не володітимуть.

РБ знизилася хвилю критики стосовно миротворчої сфери ООН. Вирішено надавати операціям з підтримки миру чіткі та посильні для виконання мандати, забезпечувати їх надійним потенціалом стримування, визначати критерії успіху і передбачати стратегії виходу миротворчих сил. Узгоджено часові межі розгортання операцій з підтримання миру: 30 діб після прийняття рішення РБ для традиційної операції та 90 – для комплексної. Завдяки таким заходам вдалося, зокрема, стабілізувати ситуацію в кількох конфліктних точках (Сьєра-Леоне, Ліберія, Кот-д'Івуар) та змістити акцент з „пожежної” миротворчості на створення багатofункціональних та інтегрованих місій. Саме такі місії мають забезпечувати тривалу присутність та реалізацію проектів мирного розвитку регіону. Показово, що до мандата інтегрованих місій у Сьєра-Леоне й Бурунді включено виконання завдань „з чистого аркуша”: створення механізмів державного управління (правозахисних, антикорупційних механізмів), вироблення рекомендацій у сфері зовнішньої і внутрішньої безпеки тощо.

Завдяки оперативному прийняттю РБ резолюцій про протидію терористичним загрозам, ООН посіла ключову позицію у формуванні глобальних режимів протидії транснаціональному тероризму й доступу недержавних суб'єктів до засобів масового ураження. Саме в межах РБ ООН створено відповідні комітети, покликані контролювати виконання взятих державами зобов'язань та запроваджувати єдині стандарти щодо непоширення цих засобів.

Світового значення набуло прийняття Генасамблеєю ООН Глобальної контртерористичної стратегії (2006 р.). Документ передбачає 47 заходів для зміцнення потенціалу держав, дотримання прав людини, унеможливлення умов, що сприяють поширенню тероризму. Важливо, що держави продемонстрували здатність домовлятися щодо найгостріших проблем глобального розвитку. Головною перешкодою на шляху формування глобального антитерористичного режиму є незбіг позицій сторін стосовно визначення поняття „тероризм”.

Окреслився прогрес у впливі ООН на соціально-економічну сферу. Зокрема, на всесвітніх самітах 2000 та 2005 років було визначено Цілі розвитку тисячоліття. Йдеться про 8 конкретних орієнтирів, яких

має бути досягнуто до 2015 року. Серед них: удвічі скоротити бідність і жебрацтво, досягти загальної початкової освіти, втричі скоротити дитячу смертність тощо. Координаційні функції у цій справі покладено на Економічну та Соціальну Раду ООН – орган, який досі був малодієвим, але якому належить стати світовою консультативною радою Цілей розвитку тисячоліття.

У процесі прийняття Цілей розвитку тисячоліття розвинуті країни, на які, як очікується, припаде основне фінансове навантаження виконання програм, поставили надання допомоги країнам, що розвиваються, в залежність від рівня їх демократизації та підвищення якості управління.

Пріоритетним напрямом діяльності ООН стало забезпечення прав людини. 2006 року було створено самостійний орган Генасамблеї – Раду ООН з прав людини, членами якої стали 47 держав. Рада замінила Комісію з прав людини, до складу якої входили навіть представники держав з авторитарними і диктаторськими режимами. Розроблено універсальний механізм моніторингу ситуації в країнах, збільшено обсяг фінансування Управління Верховного комісара ООН з прав людини. Зусиллями західних держав створено Фонд демократії, покликаний сприяти країнам, які стали на шлях демократичних перетворень. Очікується, що ООН і надалі надаватиме належну увагу виборчим процесам. Зокрема, проголошено мету перейти від моніторингу окремих виборів до довгострокової розбудови виборчих систем.

Як бачимо, адаптацію ООН до сучасних реалій можна визначити лише як часткову. Реформи започатковані, проте спрогнозувати їх результати не береться ніхто. Успіхів слід очікувати або від діяльності у глобальних масштабах (режими антитерору та нерозповсюдження), або від врегулювання периферійних конфліктів, для яких ООН – остання надія. Питань, яких ООН вирішити поки що не під силу, стає все більше. Зокрема, ця інституція не опікується розподілом ресурсів Світового океану, енергетичною безпекою, відносинами між імпортерами та експортерами вуглеводнів тощо. Все залежить від спроможності держав та інституцій ООН віднаходити компроміси з питань, які у XX столітті були нездоланими для егоїстично налаштованих суверенних держав.

G-8 не є міжнародною організацією класичного зразка. Це, швидше, форум лідерів найрозвинутіших країн світу – Великої Британії, Італії, Канади, Німеччини, США, Франції, Японії, а також Російської Федерації. На ці країни припадає 14 % населення планети, 65 % світового ВВП, 60 % світового торговельного обороту, 75 % всіх військових витрат та 99 % ядерного арсеналу планети. Це – „світова олігархія”, члени якої (за винятком РФ) мають право вирішального голосу в міжнародних фінансових інститутах.

Починаючи з 1999 року, суто економічні аспекти діяльності G-8 поповнились військово-політичними питаннями. Зокрема, до активу

„великої вісімки” слід віднести кризове реагування щодо Косово та Судану. Ця структура, як і ООН, розглядає „миротворчість” як головний напрям координації своїх та світових зусиль. 2006 року було ухвалено Декларацію „Групи восьми” щодо співпраці та майбутніх дій з питань стабілізації і відновлення. Глави цих держав зобов’язалися виробити узгоджений підхід до запобігання конфліктам, до стабілізації та відновлення постконфліктних зон. Водночас, маючи величезні фінансові, матеріальні, військові, кадрові, інформаційні та інші резерви, G-8 „не поспішає” взяти на себе тягар відповідальності за глобальні проблеми. Внутрішні суперечності „великої вісімки”, які помітно загострилися після дій РФ на Північному Кавказі, не дозволяють сприймати її як нову універсальну силу, спроможну забезпечити стабільність світового розвитку.

Планетарна стабільність, похідними від якої є передбачуваність, прозорість, прогнозованість світових пертурбацій, залишається лише добрим побажанням. ООН, G-8, регіональні наддержавні об’єднання (ОБСЄ та інші), суверенні держави, недержавні соціально-політичні актори у своїй діяльності мають враховувати ймовірність появи на світовій мапі нових державних утворень, складовою „народження” яких стають переважно військово-силові акції різної якості.

Калейдоскоп світових змін, пов’язаних з утворенням нових держав, демонструє тенденцію до невпинного ускладнення.

„Напіввизнані” політичні утворення не просто існують – окремі з них можна визнати досить перспективними. Так, незалежність Палестини вже визнано близько 100 держав світу, Косова і Західної Сахари – майже 50, Абхазії і Південної Осетії – поки що Росія та Нікарагуа, Північного Кіпру – Туреччина. „Зовсім невизнаними” залишаються Придністровська Молдавська Республіка та Нагірний Карабах з перспективою поповнення цього списку Кашміром і Курдистаном.

На жаль, світова спільнота виявилась нездатною вирішити проблему невизнаних держав системно, відповідно до норм міжнародного права. Не створено світових критеріїв, відповідно до яких вчорашня „напівдержавність” набуває ознак завершеної „державності”. Немає механізмів, які дозволяють „країні-донору” безболісно погодитися з відторгненням від неї частини території і населення на користь новоутвореної держави. Не існує й системи жорстких міжнародних заборон стосовно неправових державотворчих експериментів у „тілі” формально суверенних, але слабо контрольованих центральним урядом держав.

Проблемними регіонами планети залишаються Тибет і Тайвань, перший з яких жорстко утримується Китаєм у нинішніх кордонах КНР, а другий має більшість ознак самодостатнього державного утворення (насамперед, потужну економіку).

Переважна частина Азії та Африки, які постали як „продукт руйнування колоніальної системи імперіалізму”, є доволі штучними утвореннями.

Їх „ахіллесова п'ята” – незбіг територіального та етноконфесійного розподілу. Показовий приклад – Ірак, який у постхусейнівський період став вибухонебезпечною територією відразу в кількох вимірах (етнічному, релігійному, політичному). Не менш штучною країною є і Саудівська Аравія, яка у XX столітті була утворена з кількох середньовічних еміратів (Хіджаз, Неджд, Асір). „Розмитими” у своїх геополітичних вимірах є Пакистан та особливо Афганістан. На їх території цілком органічно сприймалися би Пуштуністан і Белуджистан, про які в контексті набуття політичної незалежності поки що не йдеться. Сепаратистські настрої, крім Кашміру, існують в Індії – в Нагаленді і Пенджабі. Гарантій „вічного” перебування цих територій у її межах також не існує.

Порівняно з азійськими, африканських „незбігів” ще більше. Етнонаціональні групи (насамперед, племена) ніколи не шикувалися за лініями, нарізаними європейськими колонізаторами при розподілі „африканського пирога”. Нині ці лінії – міждержавні кордони африканських країн, які входять у суперечність з реальними процесами економічного, військово-політичного, етнічного та релігійного розвитку Чорного континенту. Приклад – Сомалі, де цілі території діють так, ніби центральної влади не існує. Не менш гостра ситуація і в Конго.

Загострення сепаратизму спостерігається і в Латинській Америці, зокрема, в Болівії. Департаменти Санта-Крус, Бені, Пандо, Таріха, а також Чукісака вимагають автономії аж до надання їм незалежності. Головна причина економічна: небажання ділитися доходами з бідними західними департаментами.

По-європейськи більш толерантною (хоча не менш гострою) здається проблема посилення відцентрових тенденцій державного розвитку у Старому Світі. На місці „Європи країн” постає „Європа регіонів”. Каталонія, Баварія, Уельс і Шотландія у багатьох випадках сприймаються важливішими, ніж Іспанія, Німеччина, Велика Британія. Процес створення „єдиної Європи” вже не зупинити, а це означає розквіт „регіонального ренесансу”, як би того не хотіли унітарно й навіть федерально організовані „традиційні” держави.

Враховуючи мілітарні традиції людства, не важко передбачити: вихід на геополітичну арену нових держав відбуватиметься у силовий спосіб, що загрожуватиме безпеці країн, регіонів, світу в цілому.

Фахівцям, причетним до забезпечення обороноздатності держави, слід враховувати, що урізноманітнення світової політичної карти новими державами відбувається на тлі подальшого нарощування військових бюджетів практично усіма країнами світу. 2007 рік у певному сенсі став показовим: саме тоді світові військові витрати подолали символічний рубіж в \$1 трильйон. Регіональні військові витрати 2007 року у мільярдах доларів США розподілились так: Північна Америка – 545,8 (насамперед, за рахунок США), Західна Європа – 182,2, Азійсько-Тихоокеанський регіон – 175,3, Близький Схід – 42,7, колишні радянські республіки – 37,7,

Латинська Америка – 29,1, Африка – 18,3, Східна Європа – 17,3. Військові витрати набувають першочергового значення в державних бюджетах. Вони виділяються та, що не менш важливо, витрачаються відповідно до військово-політичних побажань не лише правлячих, а й тіньових еліт конкретних держав.

Подіями світового значення, що відбулися 2008 року, стала зміна державних керівників у кількох країнах G-8, насамперед у Російській Федерації і Сполучених Штатах Америки.

Росія, де президентські вибори відбулися в березні, нарощує комплекс економічних, політичних, військових, духовно-культурних та інших перетворень, метою яких є відновлення світового впливу Російської держави. У років президентства В. Путіна (особливо його другої каденції) відбулося серйозне зміцнення позицій РФ. Завдяки позитивним зрушенням в ресурсно-видобувній економіці, зміні стилю державного управління, посиленню уваги до Воєнної організації, а також реставрації великодержавницької ідеології, Росія стала більш організованою регіональною і світовою потугою. Це дозволило Кремлю істотно підвищити вплив своєї країни на регіональні та глобальні процеси. Президент Д. Медведєв в основу своєї концепції розвитку РФ заклав п'ять „І”: інвестиції, інфраструктура, інститути, інновації, інтелект. Хоча ці проєкти скептично сприймаються на Заході, в Росії вони мають доволі багато прибічників.

Швидко, хоча й суперечливо, змінюється військова сфера Росії. Попередній міністр оборони С. Іванов доповів президентові, що „провів реформу ЗС РФ”. Нинішній міністр А. Сердюков „удосконалює та оптимізує” армію. Основою організаційних та функціональних перетворень стає помітне збільшення бюджетних асигнувань, започатковане В. Путіним. Військові видатки РФ, заплановані на 2009 рік, поступово наближаються до \$100 мільярдів (на третину більше, ніж 2008 року).

У ЗС Росії передбачається ліквідація дивізій і полків. Замість них передбачено запровадити бригади. Чотирьохрівневу систему управління „округ – армія – дивізія – полк” має змінити трьохрівнева: „округ – оперативне командування – бригада”. До 2011 року планується значно скоротити кількість військових частин і з'єднань через ліквідацію частин неповного складу (кадровані). Мають залишитися лише частини постійної бойової готовності. До 2012 року чисельність російської армії має становити 1 мільйон осіб, з яких 150 тисяч (15 %) складатимуть офіцери, з них 60 тисяч – лейтенанти і старші лейтенанти. Сьогодні офіцерський корпус ЗС РФ – 335 тисяч осіб. Він скоротиться більше, ніж удвічі. З 1100 генералів залишиться 900 (приблизно один на батальйон).

Нині в Росії діє 15 військових академій, 4 військові університети, 46 військових училищ та інститутів. До 2012 року планується створити 10 системоутворюючих вишів – 6 військових академій, 1 університет, 3 навчально-наукові центри. Решта – філіали з перспективою поступового

їх скорочення та ліквідації.

В РФ сформовано нову ідеологію державного патріотизму, у якій „поєднані двохголовий орел та червона зірка”. Знято художні фільми, в яких служіння Росії у складі державної силової структури звеличується як найвища чеснота. Показовим є фільмоярд останнього часу: 2005 рік – „9 рота”, „Турецький гамбіт”, „Статський радник”, „Перший після Бога”; 2007 рік – „1612”, „Слуга государя”; 2008 рік – „Панове офіцери: врятувати імператора”, „Олександр. Невська битва”, „Адмірал”. Бюджет останнього – \$20 мільйонів – приблизно відповідає видаткам Голівуду на масштабні історичні кінострічки.

В РФ розпочато підготовку до 300-річчя Полтавської битви, яка в інтерпретації кремлівських режисерів відбиває інтереси насамперед Росії, а не України.

Показово, що напередодні виборів Президента США прозвучали нові військові ініціативи РФ, озвучені президентом Д. Медведєвим. Головні такі:

- як відповідь на розгортання елементів американської ПРО у Польщі та Чехії Росія утримується від скорочення частини розгорнутих МБР та розформування трьох ракетних полків (однієї ракетної дивізії);
- Росія може швидко розгорнути в Калінінградській області ракетні комплекси „Іскандер” та системи радіоелектронного придушення;
- для протидії американській ПРО можуть бути використані ресурси ВМФ Росії;
- Росія, зберігаючи конструктивні відносини з Німеччиною і Францією з ряду принципових питань економічного та військово-політичного характеру, порушує питання про створення нової глобальної архітектури безпеки, яка має відповідати останнім геополітичним зрушенням на планеті.

Разом з цим, Д. Медведєв заявив про необхідність збільшення терміну перебування президента РФ на посаді до 6 років. Неважко спрогнозувати: 2012 рік – в Росії відбуваються не лише гучне святкування 200-річчя Вітчизняної війни 1812 року та вигнання наполеонівських військ, але й тріумфальне повернення В. Путіна на посаду глави держави з перспективою перебування на ній до 2024 року.

Проте в путінсько-медведєвській Росії не все так благополучно, як може здаватися. Британська „The Times” у серпні 2008 року зазначала: „Незважаючи на все своє великодержавне хизування, Росія слабка і вразлива. Так, російські танки й літаки з легкістю розгромили молоду грузинську армію, але велика частина застосованого арсеналу була створена в роки „холодної війни”, а багато військовослужбовців були призовниками. Кожен, хто бачив, як діє російська армія на Кавказі, знає, що на модернізацію буде потрібно ціле покоління. Тим часом Америка та її основні союзники в НАТО пішли на кілька десятиліть вперед у питаннях розвитку військових технологій і бойового досвіду.

Крім того, Росія наразилася на серйозну демографічну кризу. Її населення щороку скорочується на 700 000 осіб. За оцінками ООН, до 2050 року чисельність населення країни, що складає сьогодні приблизно 146 мільйонів, знизиться приблизно на третину.

Що стосується економіки, то вона переживає бум завдяки природним ресурсам, на які припадає 70 % багатства країни. Але ціна на нафту змінюється. Росія не зуміла диверсифікувати свою економіку. Якщо ціни на енергоносії різко знизяться, то економіка може впасти, як це відбулося десять років тому”.

Сполучені Штати Америки на кінець 2008 року залишаються світовим лідером за своїм економічним потенціалом, фінансовими й технологічними можливостями, інноваційними ресурсами, військовою потугою і готовністю її використати. Вражають військові витрати США. У жовтні 2008 року президент Дж. Буш підписав військовий бюджет на 2009 рік – \$612 мільярдів. З них майже \$79 мільярдів – на продовження військових операцій в Іраку та Афганістані.

Іракська криза послабила імідж США в багатьох країнах. Республіканська адміністрація намагалася поліпшити ситуацію, однак їй це не вдалося. На президентських виборах 2008 року переміг представник Демократичної партії Б. Обама.

США перебувають „в очікуванні масштабних змін”, які, поза сумнівом, матимуть світове значення. Гаслом переможної для демократів виборчої кампанії Б. Обама було: „Ми повинні повністю змінити Америку”. Складовими „нового курсу” Б. Обама проголошено: зниження податків для середнього класу та бідних прошарків населення (це приблизно 95 % сімей США), підвищення податків для осіб, чий доходи перевищують \$250 тисяч на рік; забезпечення загального медичного обслуговування через радикальну реформу системи оподаткування галузі охорони здоров'я; збільшення мінімальної оплати праці, яка сьогодні становить \$7,25 за годину; створення нових робочих місць для безробітних; скасування смертної кари.

Важливими для десятків країн світу є військові обіцянки президента Б. Обама: зниження бюджетних видатків на військові потреби; виведення військ з Іраку протягом 2 - 3 років (1000 днів); залишення американських військ в Афганістані, який є „розсадником тероризму”; помірковане співробітництво з РФ; переговори з Москвою щодо скасування стану підвищеної бойової готовності взаємно націлених МБР; відмова від протиставлення європейських країн, об'єднаних в НАТО, за ознакою „нові – старі”; перегляд політики стосовно Ірану (сприяння його членству у ВТО, припинення військових приготувань проти цієї країни); припинення процесу розгортання системи ПРО у Східній Європі.

Як видно, наміри нового президента „змінити Америку”, в тому числі й у військово-політичній площині, досить серйозні. Але ж не забуваймо про світову традицію обмеженого виконання політиком своїх передвиборчих

обіцянок у період його перебування на високій посаді. Не все зможе виконати й Б. Обама. Проте навряд чи він замахнеться на головне – подальше реформування війська для утримання „абсолютної переваги”. Чинними залишаються документи „Стратегія національної безпеки США” 2002 року, „Національна воєнна стратегія США” 2004 року, „Стратегія національної оборони” 2005 року. Заходи, передбачені ними, фінансуються і виконуються.

Продовжується оновлення конфігурації військових баз і об'єктів США, яка поступово набула трьохшарового вигляду: перший ешелон – великі військові бази з розвинутою інфраструктурою на території США та найбільш надійних союзників (Велика Британія, Німеччина, Іспанія, Італія, Японія); другий ешелон – передові операційні бази, наближені до регіонів потенційної нестабільності та загроз (Центральна і Південна Америка, Африка, Східна Європа, Перська затока, Центральна і Східна Азія); третій ешелон – передові операційні пункти, в яких війська розміщуються лише в кризових ситуаціях, а також у випадку проведення конкретної операції (акції).

У новообраного американського лідера значні плани щодо приведення військової сфери США до сучасних реалій. Б. Обамі доведеться ці плани або коригувати, або змінювати їх по суті, або навіть від деяких відмовлятися. При цьому не слід забувати про потугу американського ВПК, значні можливості спецслужб, новітні (але сталі) традиції американського політичного істеблішменту стосовно силового перетворення світу на користь своєї країни.

Перехід політичної влади від республіканців до демократів навряд чи змінить головне: бажання Білого дому бути світовим лідером якомога довше, а в ідеалі – завжди.

Продовжується динамічне перетворення КНР на світову державу. Навіть геополітичні скептики більше не сумніваються у спроможності китайського керівництва адекватно відповідати на виклики глобалізації будь-якого характеру – економічного, політичного, військового, культурного, спортивного тощо. Протягом найближчих двадцяти років Китай має всі шанси стати світовим економічним лідером. При цьому Пекін (на що розраховує світ) поки що зберігатиме неекспансіоністський та неагресивний характер зовнішньої політики. Але Москва вже сьогодні починає, і не без підстав, турбуватися про долю своїх далекосхідних територій.

Китай (як і Росія) запропонував світові нову ідеологію державного будівництва: успішними стають країни, які вдало поєднують ринок з державністю, а демократію – з елементами авторитаризму. Складовими „китайського дива” стали: унікальна стратегія державного управління (у тому числі якості довгострокових стратегій); феномен зон вільної торгівлі, які забезпечили дивовижний ефект; консолідація народу та його готовність терпіти злидні й фанатично підтримувати владу в складних

умовах; традиційне шанування населенням висококласних урядовців. Крім того, сюди ж слід віднести ренесанс китайських духовних цінностей – конфуціанства, даосизму, північного буддизму, які в сучасних умовах неможливо не розглядати як культурні антиподи ненаситному західному гедонізму.

Світового розголосу набула підготована Національною розвідувальною радою США „Доповідь-2020”, адресована Конгресові. У ній йдеться, зокрема, про те, що США і Західна Європа в доступній для огляду перспективі будуть витіснені азійськими гігантами (Китаєм та Індією); ХХІ століття, на відміну від попереднього, буде азійським століттям; сама глобалізація дедалі більше набуває рис азійських, а не євроатлантичних; найбільші західні корпорації зберігають успішність за умови перепливу їх капіталів до Індії та Китаю. І все це відбувається „без згоди” США, що дратує Вашингтон та змушує його компенсувати своє безсилля на китайському напрямі збройним впливом на інші азійські держави (Афганістан, Ірак).

Відчуваючи близькість світового лідерства, Китай вдосконалює власну Воєнну організацію. Незважаючи на витрати, пов’язані з проведенням Олімпійських ігор, 2008 року КНР передбачає витратити на військові потреби 1,5 % ВВП – \$58,76 мільярда. Це на 18 % більше, ніж попереднього року.

НАТО також очікує змін. 2009 року відбудеться 60-й саміт Альянсу. Пропозиція канцлера ФРН А. Меркель звучить доволі рішуче: прийняти нову стратегічну концепцію НАТО, яка має враховувати останні геополітичні зрушення і працювати на перспективу. На думку політичних лідерів Заходу, важливо зупинити процес ерозії традиційних атлантичних відносин, подолати розбіжності, котрі проявилися, як мінімум, у двох площинах: між „старими – новими” членами Альянсу, а також між американо-британським і французько-німецьким баченням перспектив розв’язання заплутаних світових вузлів (тієї ж іракської проблеми).

Європейський Союз, маючи очевидні успіхи у формуванні принципово нової моделі міждержавних відносин, вступив у складніший період свого розвитку. Інтеграційні процеси в Європі подолали страшні наслідки двох світових війн і створили нову політичну культуру. Зміцнилися економічні позиції ЄС у світі. Очевидними є духовно-культурні успіхи європейських країн.

Разом з тим, спостерігається неготовність країн Євросоюзу виробити узгоджену зовнішню політику, різне бачення ними політики безпеки. Дається взнаки й те, що не вдалося виробити Європейської Конституції. Моменти невизначеності у функціонуванні ЄС посилились після прийняття десяти нових членів, не всі з яких повністю відповідають критеріям членства у цій організації.

Таким чином, загальна дестабілізація системи міжнародних відносин, пов’язана з визнанням нових держав та дестабілізацією цілих регіонів

планети, посилила фактор військової сили, реабілітувала у політичній свідомості відчуття корисності воєнних акцій, спрямованих на захист національних інтересів суверенних держав. Реставрованою виявилась увага більшості політичних керівників до силових структур своїх країн, насамперед – до збройних сил та необхідності їх забезпечення, достатнього для виконання оборонних (що проголошується відкрито) та наступальних (що камуфлюється оборонною риторикою) завдань.

Наявність збройних формувань, здатних адекватно реагувати на загрози військового характеру, а також готовність військово-політичного керівництва до їх використання залишаються ознаками авторитету і впливовості держави в сучасному світі. Армії, в сучасному трактуванні їх цільового призначення, продовжують відігравати роль інструмента забезпечення воєнної безпеки власної держави і засобу підтримання міжнародної стабільності в межах колективних миротворчих сил.

Висновок

Світова стабільність на початку 2009 року залишається як цілеспрямованою діяльністю людства заради унеможливлення варіанту власного самознищення, так і рівнодіючою локальних війн та конфліктів, військових приготувань і регіональних протистоянь, які недостатньо (або і взагалі) не піддаються регулятивним впливам з боку світової спільноти.

Україна все ще має певний час для вирішення нагальних питань забезпечення воєнної, а на її основі – національної безпеки. Справа за його раціональним використанням.

Література:

1. **Біньон М.** Володимир Путін майстерно ставить мат Заходу („The Times”, Велика Британія). – 2008. – 14 серпня.
2. **Бістон Р.** Росія в своєму самовдоволенні рухається до падіння („The Times”, Велика Британія). – 2008. – 13 серпня.
3. **Глюксман А.** Доктрина Путина („Forbes”, США). – 2008. – 22 жовтня.
4. **Малаян Р.** Международные организации в формирующемся миропорядке // Космополис. – 2008. – № 1.
5. **Мясников В.** Разукрупнить и разофицерить // Независимая газета. – 2008. – 15 октября.
6. **Пахомов Ю.** Біфуркаційний стан світосистемного ядра напередодні зміни світових лідерів // Економіка України. – 2008. – № 4.
7. **Храмчихин А.** Размножение суверенитетов делением // Независимое военное обозрение. – 2008. – 10 октября.